
САРКІСОВА О.Ю.,

асистент кафедри педагогіки та психології,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ

ФОРМУВАННЯ ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ

У статті обґрунтовується необхідність формування групової взаємодії студентів – майбутніх викладачів економіки для підвищення ефективності професійної підготовки. Розкриваються теоретичні положення, що мають бути покладені в основу формування групової взаємодії. Пропонуються етапи, цілі та методики формування групової взаємодії студентів в процесі психолого-педагогічної підготовки.

Ключові слова: *групової взаємодія, етапи формування групової взаємодії, ефективність професійної підготовки.*

В статье обосновывается необходимость формирования группового взаимодействия студентов – будущих учителей экономики для повышения эффективности профессиональной подготовки. Раскрываются теоретические положения, которые должны быть положены в основу формирования группового взаимодействия. Предлагаются этапы, цели и методики формирования группового взаимодействия студентов в процессе психолого-педагогической подготовки.

Ключевые слова: *групповое взаимодействие, этапы формирования группового взаимодействия, эффективность профессиональной подготовки.*

In the article is examined the necessity of formation group interaction of students - future teachers of economics, to enhance the efficiency of professional training. Is revealed theoretical principles that should form the basis for the formation of group interaction. Are offered phases, aims and methods of formation of students' group interaction in the psychological and educational process of training.

Key words: *group interaction, phases of formation group interaction, the effectiveness of professional training.*

© Саркісова О.Ю., 2012

Постановка проблеми. В системі вищої освіти відбуваються зміни, які пов'язані з переходом до гуманістично-інноваційної парадигми навчання, впровадженням нових освітніх стандартів, оновленням змістовної частини навчальних програм та інше. Вдосконалення підготовки майбутніх фахівців припускає забезпечення особистісного розвитку суб'єктів навчального процесу та розвитку так званої «соціальної» компетентності.

В зв'язку з цим відбувається поступове переосмислення того, що «процесуальна» складова процесу навчання, а саме: набуття вмінь конструктивної взаємодії для вирішення навчальних і професійних задач, вміння співпрацювати заради досягнення цілі – є не менш важливою ніж «фактичний» зміст освіти [3], [5], [7]. Особливого значення це набуває при підготовці майбутніх викладачів, професійна діяльність яких побудована на багаторівневій взаємодії різних видів та типів.

Для цього студенти мають не тільки і не стільки засвоювати готові знання («фактична» складова), а повинні навчитися самостійно здобувати та вдосконалювати набуту інформацію, публічно презентувати результати своєї роботи, переконувати своїх колег по навчанню та аргументувати свою позицію, проявляти ініціативу та вольові зусилля для досягнення довгострокових цілей, брати на себе відповідальність та ін. Англійський психолог Джон Равен називає такі вміння «компетентностями вищого рівня» [4, с.179]. Він розглядає методи кооперативного навчання, які побудовані на багаторівневій груповій взаємодії, як такі, що здатні розвивати такі типи компетентності. Ми поділяємо цю думку та вважаємо, що застосування групових форм навчальної діяльності, які побудовані на груповій взаємодії здатне не тільки розвинути «соціальні компетентності», але й підвищити ефективність підготовки майбутніх викладачів економіки.

Але, як показують наші дослідження, на сьогодні більшість студентів – майбутніх викладачів економіки не готові до використання групових форм навчальної діяльності в навчальному процесі та не мають достатнього досвіду спільної діяльності. Тому виникає нагальна необхідність готувати студентів до використання групових форм навчальної діяльності шляхом формування групової взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

У публікаціях останніх десятиріч звертається увага на зростання ролі соціально-психологічних і суб'єктивно-організаторських факторів у підготовці спеціалістів економічного профілю взагалі та майбутніх викладачів економіки зокрема. Так, Г. О. Ковальчук відносить до одного з факторів, які впливають на розвиток економічної освіти, нові парадигми взаємин у колективі, які базуються на кооперації спільних дій [8, с. 15]. В. А. Козаков та Д. І. Дзвінчук вказують на необхідність сформованості соціальної підготовленості та володіння високою культурою взаємодії у фахівців з вищою освітою [3, с. 101]. Такі якості необхідні всім, хто прагне будувати відносини з іншими на основі взаємної поваги, комунікації та співробітництва.

Отже, для ефективної професійної діяльності майбутні викладачі мають оволодівати методами та прийомами конструктивної взаємодії ще під час навчання в університеті. Включення студентів в ситуації взаємодії різних рівнів під час роботи в групах та мікрогрупах дозволяє викладачеві досягти декількох цілей. По-перше, раціонально організовуючи процес використання групових форм навчальної діяльності на заняттях викладач отримує можливість мотивувати та заохочувати студентів до взаємодії з іншими, дає можливість усвідомити необхідність вироблення організаторських навичок та навичок взаємодії. По-друге, така організація навчання

дає студентам можливість усвідомити необхідність вироблення організаторських навичок та навичок взаємодії. І, саме головне, результатом такої сумісної праці має стати сформована особистість з розвинутою соціальною компетентністю, яка не боїться брати на себе відповідальність, вміє відстоювати свою точку зору, не принижуючи при цьому інших, вміє прислуховуватись до іншої думки та погоджувати свої дії з іншими. Всі ці навички дозволять їм у майбутньому стати професіоналами вищого рівня.

Метою даної статті є розкриття можливостей організації навчання студентів - майбутніх викладачів економіки на основі групової взаємодії, яка дозволяє зробити процес їх професійної підготовки ефективнішим та розвиває у студентів навички кооперації та співпраці, є чинником гармонійного професійно-особистісного розвитку майбутнього спеціаліста.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз наукових джерел дозволив встановити, що сутність організації навчального процесу на основі групової взаємодії потрібно розглядати з таких позицій.

1. Процес навчання має враховувати і індивідуальний початок людини, і соціальний. Вихідним положенням поєднання соціального і індивідуального початку людини є теорія Л. С. Виготського про «зону найближчого розвитку» дитини. [2, с. 223].

Прихильники теорії (концепції) «розвиваючого навчання» В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, Л. В. Занков, Г. А. Цукерман, Г. С. Костюк та ін. дійшли до висновку, що правильна організація спільної діяльності тих, хто навчається сприяє більш інтенсивному особистісному розвитку.

В. А. Козаков вважає, що стосовно навчання студентів «зону найближчого розвитку» доцільно пов'язувати з інтелектом як інтегральною рисою особистості. Відповідно, рівень розвитку сукупності цих психічних власти-

востей має визначати інтелектуальний потенціал студента. За таких умов доцільно вживати термін «зона перспективного розвитку» студента, оскільки це його потенціал, його можливості на майбутнє [3, с. 58]. Виходячи з цього, при побудові навчання, спрямованого на розвиток інтелектуального потенціалу студента викладач має враховувати дуальну природу людини (прагнення до індивідуального (самостійна робота) та прагнення до соціуму (бажання отримати зворотній зв'язок від інших). Для реалізації цього найбільш доцільною, на думку В.А.Козакова, є індивідуально-кооперативна технологія навчання, під якою дослідник розуміє «системне сполучення різних типів самостійної роботи студентів та активних методів-способів навчання (малі групи, сюжетно-рольові ігри, презентації тощо), комунікації та досвід суб'єктів учіння (завдання, тексти, парне та групове спілкування, консультації), що складає необхідні і достатні умови для формування здатностей самостійно вчитися, працювати в команді та досягати точно визначені цілі кожного заняття з теми дисципліни» [3, с. 63].

2. В руслі діяльнісного підходу до навчання психологічною основою навчання має стати самостійна активна пізнавальна діяльність того, хто навчається, яка може бути реалізована у різних формах взаємовідносин та взаємодій викладачів та студентів [В. В. Гузєєв, Л. К. Велитченко, Є. В. Коротаєва]. Але для реалізації цього підходу у навчанні студентів необхідно по-перше, актуалізувати потребу тих, хто навчається, до співробітництва та співпраці, по-друге, створити умови для більш високих форм мотивації та, по-третє, озброїти студентів ефективними засобами для реалізації своїх настанов на активне оволодіння новими видами діяльності, знаннями та вміннями. Це сприяє збільшенню інтенсивності спілкування викладача та студента та студентів між собою. Викладач має спрямовувати свою діяльність на

формування здатності та готовності людини до діяльності та спілкування та створювати такі психологічні та дидактичні умови, щоб студент отримав змогу проявити не тільки інтелектуальну та пізнавальну активність, але й особистісну соціальну позицію, свою індивідуальність та міг виразити себе як суб'єкта навчання [5, С. 5].

Отже, в процесі підготовки майбутніх спеціалістів необхідно враховувати особливості взаємин людини (студента) з соціумом, шукати резерви підвищення ефективності навчального процесу шляхом впровадження інтенсивних освітніх технологій, які б базувались на активній взаємодії всіх учасників навчального процесу і за рахунок цього розвивати не тільки індивідуальні якості студента, а й соціальні.

3. Навчання має здійснюватись в межах гуманістичної парадигми, бути особистісно-орієнтованим.

Загальновідомо, що в освітньому процесі особистісно-орієнтований підхід проявляється в зміні відношення та позиції того, хто навчається та того, хто навчає. У працях педагогів І. А. Зязюна, О. М. Пехоти, О. В. Сухомлинської пріоритетним у розвитку освіти на сучасному етапі визнається перехід до суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача та учня, що передбачає ставлення до учня як до особистості, самосвідомого і відповідального суб'єкта власного виховання і розвитку. Роль викладача, за думкою О. В. Хуторського, полягає «не в передачі знань, вмінь та навичок, а в організації відповідного освітнього середовища, в якому учень навчається, спираючись на особистісний потенціал та використовуючи відповідну технологію навчання» [10, с. 29].

Також, необхідне розуміння того, що особистісно-орієнтоване навчання не є індивідуальним. Ефективним воно є тоді, коли викладач в своїй діяльності використовує поряд з індивідуальними формами організації навчання ще й групові, які мають будуватися на принципах співтворчості та

співпраці. Це дає можливість студенту продемонструвати індивідуально (самостійно) отримані знання не тільки викладачу, а й поділитися ними з одногрупниками. При чому, мета такої взаємодії може бути різною: від отримання зворотного зв'язку від одногрупників (прагнення до мотивації схвалення) до отримання можливості аналізу своєї діяльності та реалізації особистісного потенціалу.

На нашу думку, тільки за такого підходу ми можемо говорити про можливість реалізації розвивальної мети навчання: становлення особистості, яка здатна до самоактуалізації та свідомої самодіяльності та яка вміє конструктивно реалізовуватися в процесі багаторівневої суб'єкт-суб'єктної взаємодії усіх учасників навчального процесу (викладача і студентів). А на вищому рівні: становлення особистості як «суб'єкта «самобудови» себе як члена суспільства, який свідомо формує свою соціальність» [1, с.75].

Роздивимось можливості формування групової взаємодії при підготовці майбутніх викладачів економіки. Узагальнені основні етапи формування групової взаємодії, цілі окремих етапів, можливі методики і форми роботи зі студентами представлені у табл. 1.

Перед початком формування групової взаємодії студентів доцільно провести методики на визначення вихідного рівня групової взаємодії в кожній академічній групі. Для цього використовуються відповідні психологічні методики (наприклад, «Експертна діагностика взаємодії у малих групах» (А. С. Чернишов, С. В. Саричев) [9, с. 186] та «Самооцінка емоційно-мотиваційних орієнтацій у міжгруповій взаємодії» (модифікований варіант Н. П. Фетіскіна)) [9, с. 177]. При середньому та високому рівні розвитку взаємодії, що частіше притаманні студентським групам старших курсів, формування групової взаємодії можна починати з останніх двох етапів: кооперування та взаємонавчання.

Таблиця 1. Етапи, цілі та методики формування групової взаємодії студентів

Етапи	Цілі	Методики	Форми
Етап 1. Встановлення контакту та узгодження дій учасників взаємодії	Практична мета: отримання навичок швидкого встановлення контакту з аудиторією, розвиток навичок спілкування, вміння висловлюватися. Мотиваційна мета: створення невимушеної атмосфери, налагодження контакту між суб'єктами навчального процесу (викладача зі студентами та студентів один з одним), спонукання студентів до взаємодії; актуалізація наявного досвіду студентів щодо відомих їм методик знайомства у великих групах. Пізнавальна мета: розкриття можливостей процесу навчання, який побудований на групових формах навчальної діяльності (переваги та недоліки), ознайомлення з методами організації групової роботи.	Дидактичні методики: «Класичні пари», «Обміркуйте/Об'єднайтеся у четвірки/Обміняйтеся думками» Психологічні методики: Вправи-знайомства, «Сніговий ком», «Хто я?» «Цінність роботи у групі» «Малюємо малюнок разом» «Велика картина»	індивідуально-групова
Етап 2. Розвиток взаєморозуміння між учасниками взаємодії.	Практична мета: оволодіти методикою активного слухання. Мотиваційна мета: активізувати здатність учасників до самопізнання та рефлексії своїх особистісних якостей; активізувати потребу до взаємопізнання та взаємодії. Пізнавальна мета: навчитися визначати особливості учасників по взаємодії.	Дидактичні методики: «Класичні пари», «Активне слухання». Психологічні методики: «Девіз» (різновиди «Герб», «Дизайнер») «Що у нас спільного?», «Копія» (індивідуальне виконання)	індивідуально-групова
Етап 3. Координування дій учасників взаємодії.	Практична мета: навчитися здійснювати рольовий розподіл у групі. Мотиваційна мета: активізувати потребу у створенні ефективної команди та навчитися досягати сумісності у діях та узгодженості в операціях.	Дидактичні методики: «Спеціальні ролі під час обговорення» Психологічні методики:	індивідуально-групова

Продовження таблиці 1.

Етапи	Цілі	Методики	Форми
Етап 1. Встановлення контакту та узгодження дій учасників взаємодії	Практична мета: отримання навичок швидкого встановлення контакту з аудиторією, розвиток навичок спілкування, вміння висловлюватися. Мотиваційна мета: створення невимушеної атмосфери, налагодження контакту між суб'єктами навчального процесу (викладача зі студентами та студентів один з одним), спонукання студентів до взаємодії; актуалізація наявного досвіду студентів щодо відомих їм методик знайомства у великих групах. Пізнавальна мета: розкриття можливостей процесу навчання, який побудований на групових формах навчальної діяльності (переваги та недоліки), ознайомлення з методами організації групової роботи.	Дидактичні методики: «Класичні пари», «Обміркуйте/Об'єднайтеся у четвірки/Обміняйтеся думками» Психологічні методики: Вправи-знайомства, «Сніговий ком», «Хто я?» «Цінність роботи у групі» «Малюємо малюнок разом» «Велика картина»	індивідуально-групова
Етап 2. Розвиток взаєморозуміння між учасниками взаємодії.	Практична мета: оволодіти методикою активного слухання. Мотиваційна мета: активізувати здатність учасників до самопізнання та рефлексії своїх особистісних якостей; активізувати потребу до взаємопізнання та взаємодії. Пізнавальна мета: навчитися визначати особливості учасників по взаємодії.	Дидактичні методики: «Класичні пари», «Активне слухання». Психологічні методики: «Девіз» (різновиди «Герб», «Дизайнер») «Що у нас спільного?» «Копія» (індивідуальне виконання)	індивідуально-групова
Етап 3. Координування дій учасників взаємодії.	Практична мета: навчитися здійснювати рольовий розподіл у групі. Мотиваційна мета: активізувати потребу у створенні ефективної команди та навчитися досягати сумісності у діях та узгодженості в операціях.	Дидактичні методики: «Спеціальні ролі під час обговорення» Психологічні методики:	індивідуально-групова

Необхідно зауважити на те, що застосування психологічних методик спрямовано на формування психологічної готовності до групової взаємодії членів студентської групи. Дидактичні методики можуть використовуватись для обговорення та опробування результатів психологічних методик в спільній діяльності та мають бути спрямовані на розвиток вміння використання групових форм діяльності в навчальному процесі.

Ми вважаємо, що впровадження індивідуально-кооперативної технології навчання на основі групової взаємодії в умовах підготовки майбутніх викладачів економіки вимагає побудови процесу навчання у **«зоні перспективного розвитку»** студента. Необхідно забезпечити її реалізацію на кожному етапі професійної підготовки як педагогічної системи.

На **ціле-мотиваційному** етапі має відбуватися забезпечення становлення особистості, яка здатна до самоактуалізації та свідомої самодіяльності, створювати умови для соціального розвитку особистості; формувати сучасні компетентності «вищого рівня» у різних сферах життєдіяльності, серед яких необхідність діяти у рамках погоджених цілей та завдань та вміння кооперуватися та йти на компроміс; обов'язково мотивувати та стимулювати студентів до групового навчання; заохочувати прояв і розвиток соціальних властивостей особистості, а саме активність, ініціативність, бажання та вміння співпрацювати з оточуючими.

На **змістовному етапі** професійної підготовки необхідно забезпечити отримання досвіду самостійної діяльності та особистісної відповідальності. Для цього необхідно включати практичні, мотиваційні та пізнавальні цілі, які спрямовані на розвиток соціальних вмінь, до навчальних планів і програм підготовки поряд з освітніми, навчальними та виховними; дотримуватись сучасних вимог, критеріїв і принципів відбору та подачі навчального матеріалу; виховувати соціально-психологіч-

ні особливості навчальних груп. Розробляти тренінги, практичні заняття на основі групової форми навчання та присвячені формуванню соціальних компетентностей; залучати студентів до проектування змісту навчання.

На **організаційному етапі** рекомендується будувати навчальний процес на основі індивідуально-кооперативної технології навчання, що забезпечить досягання мотиваційних, пізнавальних та практичних цілей, які спрямовані на «перспективний рівень розвитку» студентів. Використовувати сучасні форми та методи навчання, в тому числі технології, які побудовані на активній взаємодії всіх учасників навчального процесу. Надавати перевагу використанню групових форм навчальної діяльності з метою активізації пізнавальної діяльності студентів, стимулювання професійного інтересу, надання творчого характеру навчально-пізнавальній діяльності. Створення атмосфери взаєморозуміння та взаємодопомоги.

На **контрольно-оцінному етапі** рекомендується забезпечувати зворотний зв'язок про результати навчальної діяльності не тільки на рівні викладач – студент, але й на рівні студент – група студентів. Використовувати групові форми контролю та взаємооцінювання студентів задля підвищення об'єктивності контролю. Включення до критеріїв оцінювання не тільки якості опрацювання теми, але й спільних дій учасників групи. Здійснювати контрольно-оцінну діяльність систематично.

При дотримуванні такої програми реалізації професійної підготовки майбутніх викладачів економіки досягаються такі результати та ефекти навчання на основі групової взаємодії.

1. Процес розуміння, засвоєння та використання отриманих знань для вирішення практичних задач здійснюється більш інтенсивно. Ефективність забезпечується за рахунок активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів та використан-

ні отриманих знань одразу у практичній навчальній діяльності.

2. При регулярному використанні різноманітних групових форм навчальної діяльності у студентів формуються продуктивні підходи до оволодіння інформацією та підвищуються особистісна відповідальність за результати особистої індивідуальної роботи.
3. Навчання на основі групової взаємодії підвищує мотивацію та залучає студентів до більш осмисленого опрацювання теоретичного матеріалу та розвиває здатність мислити неупереджено та творчо.
4. Перенесення способів організації групової діяльності при виконанні спільних завдань на інші сфери життя дозволяють отримати новий досвід діяльності, спілкування, взаємодії. Включення учасників в осмислене переживання індивідуальної та колективної діяльності, програвання різних ролей в процесі ігрової діяльності також сприяє накопичення досвіду взаємодії. Що, в свою чергу, є необхідною умовою для становлення та вдосконалення компетентностей «вищого рівня».
5. Система контролю знань, вмінь та навичок на основі групового оцінювання та взаємооцінювання дозволяє з одного боку зробити контроль більш демократичним та гнучким, а з іншого – сприяє підвищенню відповідальності за свої дії та розвитку особистісної рефлексії. Таким чином, формування гру-

пової взаємодії є умовою ефективної професійної діяльності майбутніх економістів.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Отже, в результаті аналізу ми дійшли висновку, що в процесі навчання майбутніх викладачів економіки дуже важливо доцільно та раціонально організовувати взаємодію, оскільки це дає змогу збільшити обсяг засвоєного матеріалу, підвищити рівень пізнавальної активності, адаптуватися до майбутньої професійної діяльності, створити емоційний фон навчання та умови для більш повної реалізації творчого потенціалу майбутніх фахівців. Для цього необхідним є формування групової взаємодії студентів, як необхідної умови підвищення професійної підготовки майбутніх фахівців.

Для формування групової взаємодії студентів викладачам слід будувати процес навчання у «зоні перспективного розвитку» студента. Навчання має відбуватись в межах гуманістичної парадигми навчання, у руслі діяльнісного підходу та враховувати як індивідуальні, так і соціальні прагнення особистості.

У подальших дослідженнях пропонується поглиблювати й конкретизувати запропоновану технологію формування групової взаємодії студентів, здійснювати її експериментальну перевірку стосовно етапів професійної підготовки як педагогічної системи, запроваджувати при вивченні інших дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. . Андреева Г. М. Социальная психология [Учебник для фак. психологии ун-тов] / Г. М. Андреева. – Москва: Аспект-пресс, 1996. – 230 с.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений / Л. С. Выготский. – М.: – «Педагогика». – 1984 – Т.1 – 433 с.
3. Козаков В. А., Дзвінчук Д. І. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: Монографія / В. А. Козаков, Д. І. Дзвінчук – К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003. – 140 с.

4. Метод проектов в университетском образовании: сб. науч.-метод. статей. Вып. 6 / сост. Ю. Э. Краснов; редкол.: М. Г. Богова [и др.]; под общ. Ред. М. А. Гусаковского. – Минск: БГУ, 2008. – 244 с. – (Современные технологии университетского образования).
5. Современные способы активизации обучения: уч. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / Т. С. Панина, Л. Н. Вавилова; под. ред. Т. С. Паниной. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 176 с.
6. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун – К., 2007. – 144 с.
7. Сучасна економічна освіта: Україна: Болонський процес / За ред. В.Д.Базилевича – К.: Знання, 2006. – 260 с
8. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін: навч. посіб. / [Г. О. Ковальчук, Н. Ю. Бутенко, М. В. Артюшина та ін.]; За ред. Г. О. Ковальчук. – К.: КНЕУ, 2006. – 320с.
9. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 490 с.
10. Хуторской А. В. Современная дидактика: Учебник для вузов / А. В. Хуторской – СПб: Питер, 2001. – 544 с.